

A
FALUTAN MŰVELÉSE

ÍRTA

DR. VITÉZ MÁLNÁSI ÖDÖN

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1931

A világháború és az azt követő társadalmi mozgalmak egyik legfőbb tanulságaként a jelentékenyebb államok vezetői felismerték a falusi polgárság nagy jelentőségét, de ezenkívül azt a hatalmas űrt is, amely a város és a falu kultúrája között tátong. Ezek a felismerések és megfontolások a falu társadalmának megszervezését és kiművelését szolgáló állami és társadalmi mozgalmakra vezettek. Ma már a jövőbe tekintő emberek nem közönyösen és lenézőssel tekintenek a falura, hanem az *ígéret földjét* látják benne.

Magyarországon a föld a gazdasági erőknek leggazdagabb forrása. A kereskedelmi mérleg megjavításának is legbiztosabb módja a mezőgazdaság föllendítése. A város is a falutól várja gazdasági felfrissülését. Ezért a falut *gazdaggá* és hogy gazdag lehessen, *műveltté* kell tenni.

A faluerősítés, faluművelés előfeltétele a falu alapos *megismerése*. Meg kell ismerni a falu vertikális és horizontális keresztmetszetét, vagyis múltját és jelenét, azután pedig falumonográfiák és más eszközök által terjeszteni kell a falura vonatkozó ismeretek rendszerét : a *falutant*.

A falutan a faluanalízis három nagy körét synthetizálja szerves egészbe :

1. a szülőföldismeretet, 2. a helytörténetet és 3. a szociográfiát.

Mindháromnak leghivatottabb művelője a kultúra falusi követe : a *tanító*.

1. Németországban a *Heimatkunde* már 100 éves múltra tekint vissza. Művelői — csekély kivétellel —

mind tanítók. A világháború után főleg *Niessen*, *Stark* és *Spranger* agitálása nyomán újból a német tanítók vették rendszeres művelés alá a szülőföldismeretet. (Nevezzük szándékosan a tágabbkörű *honismeret* helyett a szűkebbkörű *szülőföldismeretnek* a Heimatkunde t. i.) Németország példájára az utolsó évtizedben több államban, főleg az Amerikai Egyesült Államokban, Angliában és Oroszországban rendszeres szülőföldkutatókat végeznek. Nálunk ezen a téren is még csak kezdetleges tapogatózásokat lehet észlelni.

Pedig a helyi viszonyokhoz simuló tanítás alapos szülőföldismeret nélkül népiskoláinkban nem lehetséges. Népiskoláink tanterve szerint a *beszéd- és értelemgyakorlatok* keretében a II. és III. osztályban megismeri a gyermek a falut és környékét, annak múltját és jelenét, életét. Már itt rendszerezi a közvetlen tájegység s az azon lakó nép múltjáról, életéről megszerezhető ismereteit és itt gyűjti először csokorba szülőföldjéhez és véreihez fűződő nemes érzelmeit, hogy azok a legkedvesebb emlékként kíséressék egész életén át. A gyermek szülőföldje tájegységén tanulja meg a földrajzi alapfogalmak nagyobbik részét és ezeket használja egész életében földrajzi értékmérőnek. De a szülőföldismeretet nem lehet csak a földrajz propedeutikus tudományának tekinteni, sem pedig egyszerűen a földrajzi gondolkodás megindítójának, a földrajzi látókör feszegetőjének minősíteni. Ezért *Rein* és általában a lipcsei pedagógiai iskola a szülőföldismeretet nem is korlátozza a földrajz szűkebb keretei közé, sőt nem is tekinti külön tárgynak, hanem ennél sokkal többnek minősíti: *elvnek*, amelynek segítségével az egész tanítási anyagot vonakozásba, koncentrációba kell hozni.

Az a tanító, aki a szülőföldismerel a tanítás és nevelés egyik lényeges elvének tekinti, már első szolgálati évétől kezdve serényen gyűjti és jegyezgeti a falut magába záró tájegység természetének, életének adatait, részletes katonai térképpel és kataszteri térképpel kezében vizsgálja a helyszínen a falu és környéke fekvését, helyzetét, hegy- és vízrajzát, éghajlatát, talaját, flóráját, faunáját és települését, hogy az ilyenmódon készített vázolatait és jegyzeteit azután értékesíthesse a falutan feldolgozásánál.

2. A faluanalízis második nagy köre a *falutörténet*, vagyis a falu életének vertikális keresztmetszete.

Nálunk rendszeres falutörténetről ezidőszert még alig lehet szó. Amit ezen a téren a millenáris megyei monográfiákban találunk, azt csak a birtokosok változását ismertető, vérszegény, lexikálisnak is alig nevezhető adatoknak minősíthetjük. A németek és franciák már két olyan nemzedékre hivatkozhatnak, amely a falutörténetírás terén a rendszeres, szélesebb körű feldolgozásokhoz szükséges alapot megvetette. Ezzel szemben a mi helytörténeti irodalmunknak quantitativ szegénysége és qualitativ gyarlósága következtében nem tud kifejlődni *synthetikus gazdaságtörténetünk és társadalomtörténetünk*. Talán objectivitásom veszteném el, ha bővebben részletezném azt a küzdelmet, amelyet az utolsó hét évben, III. Károly korának analizálása közben vívtam egy-egy településtörténeti, gazdaságtörténeti vagy társadalomtörténeti problémának megoldásánál helytörténeti irodalmunk szegénysége és silánysága következtében. Megfelelő helytörténeti munkák híján néhány ezer kilométert kellett az országban utaznom, hogy legalább a legkiemelkedőbb történelmi szirtekről megbízható levéltári adatokat gyűjthessek.

A magyar értelmiség zöme történelmi szemléleté-

nek felületessége, a változó politikai áramlatok által kialakított romantikussága, a történelmi igazságok feltűnő figyelmen kívül hagyása és általában a történelmi objektivitás hiánya mind a hely történetismeret fogyatékoságára és gyarlóságára vezethető vissza. A magyar értelmiség történelmi szemléletének ezen gyökértelensége egyik oka a gazdaság- és társadalomtörténeti tájékozatlanságnak, egyrészt a gazdasági élet dinamikája iránti érzéketlenségnek, *a gazdasági fejlődésből való lemaradásunknak*, másrészt az egymást megnemértő társadalmi osztályok közötti *tátongó hézagok állandó szélesedésének*.

Beható falutörténeti kutatások és publikálások nélkül nem lehet megismerni és nem lehet megismertetni a nemzet legproduktívabb rétegének, a termelő népnek fejlődéstörténetét, nem lehet megismerni a magyar földnélkülijánosoknak, a magyar nemzet gyalogjáróinak, ösvénytaposóinak évszázadok verejtékes és véres küzdelme által kialakított kollektív \ lelkét. Már pedig ezt a történelmileg kialakult népleiket nemcsak megismernünk kell, hanem a gyermekekkel meg is kell ismertetnünk és meg is kell *szerettetnünk*, hogy ha az előző nemzedékek nem találták meg az utat a magyar nép lelkéhez, legalább azok találják meg, akik a mai magyar tanító nemzedék nevelő iskolájából lépnek az életbe. Ismerje meg a gyermek a nemzeti történelem hőseit, akik vérükkel áztatták és vérükkel szentelték meg a haza földjét, de ismerje meg a történelem azon névtelen millióinak verejtékes életét, küzdelmét, szenvedését és munkamártírumságát is, akik a honfoglalást 1000 év megfeszített munkájával folytatták, a táj ősi vadon képét a termékenység tükrözővé alakítván át, hogy végeredményben hontalanná váljanak saját hazájukban . . .

A magyar tanító ezen nemes feladatát csak beható falutörténeti kutatás alapján oldhatja meg. A falutörténetírást historiográfiailag teljesen szakképzett országos levéltárnokok és a fővároson kívül néhány vidéki városban élő történettudósok nem végezhetik el, hanem csak az, aki a faluban él és ott a kultúra terjesztője: *a tanító*. Ezért a tanítóképzőintézetekben a helytörténetíráásra ugyanolyan alapos-sággal kell előkészíteni a tanítónövendékeket, mint a történelem tanítására.

A falutörténetírás olyan munkaterület, amelyet jószándékkal, becsületes szorgalommal megművelheti bármelyik tanító. Régi kézíratos és kataszteri térképek, valamint az új részletes térképek segítségével megállapítható a házak, telkek, utcák, földparcellák elhelyezkedése, a falu alakjának fejlődése és a nomenklatura gazdag anyagának egybevetése, összehasonlítása után felvázolható a falutörténet gerince : a település-, gazdaság- és társadalomtörténet. Ezen történelmi forrásokban találjuk meg a legjobban a nép életének, küzdelmének történetét és éppen ezen anonimtények a legdőntőbb tények. Ebbe a vázba jól lehet beilleszteni a községi és megyei levéltárak anyagát, a jegyzőkönyveket, összeírásokat, régi okleveleket, periratokat, urbáriumokat, az egyházi (plébániai) levéltárak anyakönyvi, látogatási-jegyzőkönyvi adatait, a nyomtatásban is megjelent közleményeket és a nép szájhagyományait.

A falutörténetet jól egészítik ki a *falukrónikák*. Württemberg összes falvaiban már 1895 óta törekednek a falu egész életét felölelő falukrónikák vezetésére, a falu életnaplójának írására, aktáinak dobozolására. A világháború vége óta az egész német birodalomban terjed a falukrónikák készítése. Nálunk

még a falulörténetírás terén is csak botorkálásokat láthatunk.

3. A faluanalízis harmadik köre: a falu *szociográfiája*, társadalmának rajza. A szociográfiai kutatóknak ki kell terjeszkedni a falu gazdasági életére, népességére, a nép faji tulajdonságaira, a falu kollektív lelki életére (főleg érzelmi és akarati életére), a hitéletére, erkölcsére, pusztuló néprajzára, népénekére, népzenejére, népköltészetére, népszokásaira, családi, társadalmi, köz- és politikai életére, közigazgatására és egész kultúrájára. Ezeknek szövétnekeiből bontakozik ki a falu társadalmának rajza, a falu szociográfiája.

*

Szülőföldismeret, falutörténet és faluszociográfia egymást elválaszthatatlan, egymást kiegészítő részei a falura vonatkozó ismeretek rendszerének : a *falutannak*. A falu is élő *organizmus*, amelyet sohasem analizálhatunk öncélúan, hanem csak a szintetikus cél szolgálatában. Így a falut a maga *totalitásában értékeljük*, tényezőinek oksági kapcsolatait, okozati összefüggéseit felderítjük, átérezzük és megállapítjuk.

A falutan feldolgozása a kéziratos dolgozatokból az iskolán kívüli népművelési előadásokon, nagygyűlési ismertetéseken, hírlapi vagy folyóirati cikkeken keresztül jut el a célhoz : a *falumonográfiához*.

A falumonográfiák azután az olvasókörökön keresztül eljutnak a falu népének asztalára, értelmébe, érzelmébe és akaratába, másrészt a falumonográfiákat szintetizáló történettudósok íróasztalára. Az így fejlődő gazdaság- és társadalomtörténet az állam polgárait a gazdasági élet dinamikájának felismerésére vezeti és a társadalmi osztályokat egymáshoz közelebb hozza. Mindez a falutant művelő tanító munkájának eredménye.

De a falutan feldolgozása falumonográfiává csak a faluanalízis egyik gyümölcse. Ezt ki kell egészítse a *falumúzeum*, amelyet szintén a tanító létesíthet az iskola szertárának tervszerű kiépítésével. Az a falumúzeum lesz a legértékesebb, amely nem az iskolafenntartó pénzből létesül, hanem amelyben a tanító és a tanítványok egyaránt múzeumlétesítő és múzeumfejlesztő munkatársak. Az ilyen falumúzeumot vasárnap délutánonként látogatni fogja a tanítvány akkor is, amidőn kis gyermekét kézen fogva vezeti oda, hogy megmutassa azt az ásványt, kitömött madarat, növényt, régi kardot vagy a földből kiásott szerszámot, amelyet évtizedekkel előbb oly szeretettel helyezett el az iskola szertárában. És ha a tanító nem sajnálja a fáradságot a falut tartalmazó tájegység domborművű térképének elkészítésétől, akkor a falumúzeum közepére helyezett domborművű térképet olyan csodálattal fogják szemlélni az idegenek is, mint a poprád-felkai Tátramúzeum pazar Tátra-domborművét. Ez lesz a faluanalízis synthetikus koronája, amelynek aljából szívesen vásárolják meg emlékül a múzeumlátogatók a falu monográfiáját.

*

De a falutan nemcsak ilyen célokat szolgál, hanem közvetlen, gyakorlati célokat is. A falu vertikális és horizontális keresztmetszetét alaposan megismerő tanító a legalkalmasabb faluvezető, a legalkalmasabb orvosa a falu társadalmának és mint ahogy Bajorországban a *Dorfc Caritasakció* vezetői a bajor tanítók, úgy a magyar tanítók is élére állhatnak a magyar falu karitatív megsegítésének.

Az a tanító, aki ismeri a falu népének búját, baját, örömét, fájdalmát, az nemcsak a falu *apraját* fogja alyai szeretettel *nevelni*, hanem a falu nagyját,

öregét is megértő támogatással fogja *vezetni*. Az ilyen tanító felfelé, az állam törvényhozói előtt is *erőt* képvisel, akivel számolni *kell* és akit fokozott mértékben meg is *kell* becsülni. Nem egészen a véletlenek találkozása az, hogy Európában a tanítók ott örvendenek a legnagyobb megbecsülésnek, ahol a falutant elméletben és karitatív gyakorlatban is a legalaposabban művelik. Németországban 320 pengő a tanítók kezdő havi fizetése és 700 pengő a legnagyobb tanítói havi fizetés. Még az állástalan tanítók is fizetést kapnak az államtól, havi 65 pengőt. Angliában 450 pengő a tanítók kezdő havi fizetése és közel 1500 pengő havi fizetéssel mennek nyugdíjba. Ezek a tünetek a magyar tanítók számára nem elérhetetlen délibábok, hanem eleven realitások, amelyeket szüntelen önműveléssel, önneveléssel, a magyar falu rendszeres megismerésével és rendszeres vezetésével mind el lehet érni. Természetesen nem egyszerre.

A magyar falu önmagában is megérdemli ezt a munkát, mert a magyar falu a mi legnagyobb büszkeségünk. A magyar falu táplálta a többnyire nem tiszta, vagy éppen nem is magyar várost és a magyar faluban még annyi felhasználhatatlan *eleven energia* van felhalmozva, hogy ez az energiakészlet a nemzet reorganizálásának alapja lehet. Aki a nemzet boldogulása számára kibányássza ezeket a kincseket, az megérdemli és el is éri azt a megbecsülést, amelyben máshol is részese a faluvezető tanítóság. Erre a munkára fölösleges miniszteri vagy más utasítást várni, mert az a munka a legértékesebb, amit a megszabott kötelességünkön *felül* végzünk. A magyar falu népe méltó arra, hogy a magyar tanítók érette munkatöbbletet vállaljanak és a magyar tanítókat sem fogja magára hagyni az így kiművelt magyar falu népe!

